

Domonkos Máté

Fesztivál körkép

Esztergom, Balatonfüred, Budapest

A gitározás nagyobb közösségi felületeinek, mesterkurzusok, gitárfesztiválok és szakmai szimpóziumok egyedi jellegének tágabb megértéséhez feltétlenül szükséges a hangszer hazai szerepének speciális történetét megismerni. Ez a történet szervesen összefügg az itthoni politikai helyzettel, a gulyáskommunizmusnak nevezett korszakkal, és persze azon szermélyekkel, akiknek lehetőségük volt ezt a történetet írni. Persze a legutóbbi mondatot közhelynek lehetne tekinteni, de meglátjuk majd a történetből, nem az; a különlegesen alakuló életpályák és a velük kapcsolatos események egyaránt meghatározták a gitározás történetét, sőt nagyobb lélegzetvételnymi időre rányomták a bélyegüket a nemzetközi gitáros életre.

Hogy is kezdődött? Tehát van egy hangszer, ami a nemzetközi instrumentáriumban lényegében marginális szerepet vitt, a pengetős hangszerek ragyogó korszaka eltűnni látszott a felvilágosodás korában megjelenő új hangélménnyel, a gömbölyű és nagy hangú hangszerek világával. A sorok írójának mondta egy alkalommal a Dorotheum hangszerszakértője, Marcus Barbarossa, hogy amikor lehetősége volt kipróbálni a „Medici” Stradivarikat, megdöbben, mennyire gyenge hangszerek voltak, míg nap mint nap visszament és rádöbben, ez az eredeti konstrukció, nem esett át semmilyen megerősítésen. A kor radikális hangigényváltozása egyben süketé tett minket erre a komplex és érzékeny hangra, ami annyira jellemző a lantokra és a kor pengetős hangszereire. A romantikában feltűnő gitárvirtuózok klasszikusan a szalonok ünnepeltjeiként sokszor egészen fantasztikus gitárcsodákkal jelentek meg egy állandóan változó, formálódó hangszerkísérlet-sorozat szereplőiként. De mindennek ellenére a zene fősodrából kimaradó gitározás inkább ornamentika volt a zenei világ struktúráján. A rehabilitációt a 20. század hozta el Torres, Segovia és mások személyében. Nyilván ennek az írásnak nem feladata mélyebben tárgyalni a gitár zenetörténeti változásait, de annak megértéséhez, ami Magyarországon történt, feltétlenül szükséges volt ez a kis kitérő.

A '70-es évek hazai politikumában gyakori utazási korlátozások – amelyek egyébiránt most is elkezdene feltűnni a járványügyi helyzet kapcsán – alapvetően torzították a zenei közéletet. Többnyire jelentős veszteségek mellett a helyzet adta különleges szituációk miatt akár véletlenszerű előnyök is megjelentek rendezvények, művészi sorsok kapcsán. Jelen esetben az Esztergomi Gitárfesztivál a helyzet többszörös nyertesévé vált, ugyanis a rendezvény lehetőséget biztosított – egészen egyedülállóan ebben a korszakban – a vasfüggöny két oldalán élő művészeknek a viszonylag szabad találkozásra. Talán ez az egyik oka, hogy az ikonikus fesztivál elképesztő méretűre nőtt, melynek alapítója és arca az ambivalens gitárművész, Szendrey-Karper László volt. Viszont a

talányok tovább bogozása tekintetében az ő művészi sorsát nehezen érthetjük meg felesége, Ágai Karola nélkül. A Fesztiválon elsősorban feleségként feltűnő, ámde a hatvanas és hetvenes években ragyogó karriert befutó művész mögött egészen különleges tragédia húzódik, amit elfed a magyar elfogadottság. Ugyanis az egy alkalommal betegség miatt a New York-i Metropolitanban vendégként beugró Ágai Karola egyetlen fellépése után jóformán az egész világ róla cikkezett, a világ legnagyobb színházaiból kapott szerződésajánlatot a fiatal művész. Az akkori nomenklatúra ezt a sikert azzal honorálta, hogy nem adott útlevelet a ragyogó szépségű és tehetségű koloratúrsopránnak. Így aztán az érvényesülés színtere a Magyar Állami Operaház maradt, amit semmiképp nem lebecsülésként, csak a helyzet mélyebb megértéseként jelölünk meg.

Csak kis kitérőként, hasonlóan különös pályát mondhat magának Galina Visnyevszkaja, a legendás orosz énekes, akiről mindenki tudta, kicsoda, viszont világhírű a férje, Rosztropovics lett, hiszen akkor engedték el őket Moszkvából, amikor már leáldozóban volt a nagy énekes hangja. Viszont nemzetközi elismertsége révén jelentősen segítette a nagy orosz csellista pályáját.

A kiemelkedő szoprán és a rendkívüli úriember Szendrey a nagyközönség számára az ideális művészházaspárt szimbolizálta. Az „Aczél” korszak konszolidációs kultúrpolitikájában két ilyen kaliberű művész jelentős szabadságot kaphatott és kapott is. Ezt Szendrey-Karper, illetve a házaspár a Gitárfesztivál tekintetében a legjobbra használta, a fentebb már említett találkozási platformként az ország méretéhez képest irracionálisan nagy és a nemzetközi életben rendkívül jelentős zenei fesztivált és versenyt hozott létre.

Az ikonikus álom nemzetközi súlyúvá növekedve a kommunizmus utolsó időszakának jellegzetes eszköztárával, csupa társadalmon belüli kiegyezési folyamatot reprezentált belföld és külföld felé egyaránt. Szintén szimbolikus a zárókoncertek helyszíne az Esztergomi Bazilika, a katolikus prominensek és állami tisztségviselők reprezentatív és együttes jelenléte, amely mind a Szendrey-Karper fémjelző finom politikusi érzékenységre utal. Amennyiben hangszertörténeti szemszögből nézzük, igazságtétel lenne a Szendrey-Ágai házaspárnak valami elévülhetetlen posztumusz díjat adni a klasszikus gitár nemzetközi életének formálásáért.

Esztergom, Bazilika. Kint szikrázó augusztusi napsütés, fény, forróság. Bent a vastag falak megszelídített melege, a padokban, székeken, pótszékeken emberek ülnek, fiatalok, idősök, magyarok, külföldiek. Sokan vannak, nagyon sokan. Mozdulataikra minduntalan rácsodálkozik a fenséges templom távoli, hosszú visszhangja.

A kupola alatt félkörben zenekar ül, kezükben gitár. Ők is sokan vannak, talán kétszázan is. Magyarok, külföldiek. Előttük az ősz hajú karmester felemeli a karjait, csend lesz és megszólalnak a gitárok, és a gitárosok, szárnyal az egyszólamú gregorián dallam, a zenekar himnusza. Hangszer és énekhang keveredik, visszhangzik mindenhol, varázslatosan, egymástól végérvényesen elválaszthatatlanul: Adest Festum.

Ezt a képet 30 éve viszik magukkal a világ minden tájára a kétévente augusztusban megrendezett Esztergomi Nemzetközi Gitárfesztivál résztvevői, és a zárókoncert hallgatói. Aki egyszer átélte, nem felejt el soha. Egy hete, hogy találkoztam Esztergomban egy 18–20 éve Németországban élő nem gitáros, nem zenész honfitársunkkal. Amikor megtudta, hogy a fesztivál művészeti vezetője vagyok, előjöttek az emlékek, és hosszan, csillogó szemmel mesélt a kiköltözése előtti, húsz évvel ezelőtt történt Bazilikai élményéről, a zenekarról, a hangzásról, a varázslatos hangulatról. Másnap ott ült német feleségével együtt a fesztivál nyitókoncertjén.

Egy fesztivál életében nagy idő a 30 év. Mi emberek is sokat változunk ennyi idő alatt, az évek változásokat hoznak, jót, rosszat egyaránt. Néha, a rohanás, munka, gondok és örömök között jól esik leülni, és átgondolni az elmúlt éveinket. Mi lenne erre alkalmasabb, mint egy ilyen évforduló, ráadásul egy sikeresen megrendezett és lezajlott fesztivál napjai után?

A gitár újabb reneszánszát éli a XX. század közepétől. A többféle zenei irányzat használt népszerűségének, hiszen a jazz, a latin zene és flamenco mellett a beatkorszakon át, és a rockzenében is mindenhol hallhatjuk hangját. A nagy népszerűség sok fiatalnak adott gitárt a kezébe, és a megszületett sokszor középszerű, sőt gyenge zenedarabok és produkciók a gitárt a komolyzenészek bizonyos rétegeiben a zeneélet perifériájára szorították, mint értéktelen hangszert. Pedig a gitár igazi gyökerei sok százéves múlttal bírnak és a mai napig is élnek. Igazi nagy művészek, mint Andrés Segovia, Julian Bream, Vladimir Mikulka, vagy a magyar Szendrey-Karper László sokat tettek azért, hogy a hangszert visszahelyezzék valós helyére, és széles körben meg-, és elismertessék. Zeneszerzők, mint Manuel de Falla, Benjamin Britten vagy a magyar Farkas Ferenc értékes műveket írtak gitárra. Neveket ragadtam ki egy hosszú névsorból, a teljesség igénye túláradna ennek az írásnak a határain, így elnézést is kérek érte mindenkitől.

Szendrey-Karper László volt az, aki Magyarországon meghonosította a klasszikus gitár akkori modern módszertanát, konzervatóriumi, és tanárképző főiskolai gitár tanszakot alapított, és ezzel megkezdte a zeneiskolai tanárok képzését. Azonban ez nem volt elég egy ilyen aránylag fiatal hangszernek. Ki kellett tekinteni külföldre, tapasztalatokat cserélni, tanulni, nagy szólistákat hallgatni, professzorok tanítási módszereit ellesni. Ez az akkori politikai viszonyok között szinte lehetetlen volt, nem utazhattunk szabadon. A megoldás? Ha mi nem mehetünk, jöjjenek ők ide! Így született a gitárfesztivál ötlete, amihez nem találhatott volna jobb helyet Szendrey-Karper László, mint Esztergomot!

A gondolatot tett követte, és 1973-ban megrendezésre került az I. Esztergomi Nemzetközi Gitárfesztivál, 30–40 résztvevővel. Sajnos erről a találkozóról, és még néhány következőről nincs saját tapasztalatom, mivel éppen akkor kezdem el gitárt tanulni a pécsi zeneiskolában. Viszont elmondhatom, hogy bizonyos szakmai tekintetben egyidősek vagyunk a fesztivállal!”

Eötvös József: *Az Ezerhúrú Város – Az Esztergomi Nemzetközi Gitárfesztivál 30 éve* (Parlando 2003/4.)

Több nemzetközi karrier indult Esztergomból, amelyek közül többen a hangszer meghatározó, nemzetközi alakjai mind a mai napig. Innen indult többek közt Costas Cotsiolis, Aniello Desiderio, Zoran Dukic, Pavel Steidl, és sok, a mai gitáros koncertélet vezető művészenek karrierje, akik az Esztergomi Gitárfesztiválon mutatkoztak be először a meghívott nemzetközi sajtó előtt. A másik oldalról a zeneakadémiai végzettséggel nem rendelkező Szendreyt, az akkori zenei élet prominens vezetői felől hallgatólagos ellenállás vette körül, amit kár lenne elhallgatni. Az okok komplexitása miatt okolni akárkit is értelmetlen lenne, de tény, hogy míg a '80-as években lényegében minden európai országban a gitár zeneakadémiai, azaz egyetemi szintű instrumentumként szerepelt, addig hazánkban csak főiskolai oklevelet lehetett szerezni ezen a szakon. Az akadémiai tanács egyértelműen határolódott el a hangszer egyetemi kanonizációjától. Ez is okozta, hogy a kor fiatal tehetségei külföldön kerestek maguknak utat. Többek között a fiatal legendaként, Pécsről indult Eötvös József, aki Paulikovics Pállal egyetemben Weimarban, a legendás gitárművész-professzor, Roland Zimmer osztályában végeztek. Érdekesség, hogy Zimmerről még a National Geographic is megemlékezett, mint legendás, egyben tipikus weimari művész-entellektuellről.

Eötvös József, aki számtalan németországi szóló- és kamarakoncerttel a háta mögött, több versenyt megnyerve, Weimarban nemzetközi koncert- és zeneszerzés-diplomát szerezve érkezett haza Magyarországra, új fejezetet nyitott a hazai gitározás történetében.

A nyolcvanas évek vége jelentős változást hozott a nemzetközi politikai stabilitásban, az utazás szabadabbá vált, egyre többen tanultak külföldön, így az esztergomi fesztivál politikai értelemben privilegizált helyzete gyengült. A látogatottság elkezdett finoman csökkenni, miközben Szendrey-Karper László aktivitása is csökkent egészségi állapota miatt. Közben az önkormányzatok helyzete is jelentősen változott a tanácsi rendszer átszervezése miatt, így a nemzetközi fesztivál egyre inkább vesztett addig jelentős támogatottságából.

A gitárfesztiváloknek meg kellett keresniük az újabb utakat, alkalmazkodva az akkori helyzethez, miközben a gitár is más – magasabb – szintre kezdett lépni. Eötvös József hazai megjelenésével már nem volt tovább halogatható, hogy a hangszer fellépjen a többi, komolyzenében elfogadott instrumentum szintjére, némi szakmai küzdelem után a gitár is zeneakadémiai hangszerré vált. Jelenleg a már említett Eötvös József vezeti a Vonós Tanszékét, ami szintén a hangszer elismertségének szimbolikus példája.

Visszatérve az esztergomi fesztiválhoz, éveken keresztül a hazai zenei élet jelentős alakjából álló kuratórium, Eötvös József művészeti vezetésével próbálta életben tartani a rendezvényt, amit a finansziális háttér állandó, és a komolyzenei élet támogatottságának radikális változásai nehezítettek meg. Végül ennek esett áldozatul ez a rendkívüli fesztivál, egy különlegesen termékeny és dicső múltat hagyva maga után. Hozzáteve, hogy ez a hagyomány integráns része lett a nemzetközi gitáros életnek.

Ebben az időben több fesztivál is elindult hazánkban, mint például a fertődi vagy szegedi gitárfesztiválok. De Balatonfüredhez köthetően az Eötvös házaspár által létrehozott találkozó és bizonyos időközönként tartott verseny vált méltán sikeressé. A kor szelleméhez méltóan nemcsak a szigorúan vett klasszikus gitárosok voltak a meghívottak, hanem flamenco és jazz gitárosok is szerepeltek a fesztiválokon. A 2006 óta megrendezésre kerülő rendezvény 2016–2019 között majd' 2300 fellépőt látott vendégül, 33 országból, mintegy 1500 diák részvételével. A nagyszabású rendezvény meghatározóvá vált mind a gitáros életben, mind a kulturális programturizmus szempontjából.

A klasszikus zenei gitárkoncertek mellett zenei szaktekintélyek előadásait és a fesztivál fiatal résztvevőinek spontán koncertjeit is élvezhetik a városba látogatók” – nyilatkozta Eötvös Zita, a Balatonfüredi Nemzetközi Gitárfesztivál Alapítvány programmenedzsere. Az egy héten át tartó fesztivált szombaton Filo Machado brazil művész nyitja meg a balatonfüredi Tagore sétány szabadtéri színpadán. Elfogadta a meghívást a világ egyik legnagyobb klasszikusgitár-virtuóza, az olasz Aniello Desiderio, aki vasárnap este az Anna Grand Hotel Dísztermének színpadán lép színpadra. A balatonfüredi Kisfaludy Galériában június 25-én a többszörös díjnyertes koreai Kyuhee Park lép fel, majd 26-án Lukasz Kuropaczewski Lengyelországból. (Fidelio, 2012)

A vidéki helyszínválasztás a hangulat szempontjából remek volt, a város önkormányzatának befogadó magatartása, Füred romantikája egyaránt lehetőséget adott a jó helyszínből fakadó lehetőségek kiaknázásához. Napközben diákkoncertek, kurzusok, este nagykoncertek, az odalátogató külföldiek és itthoni művészek nyilván el voltak ragadtatva a helyszíntől.

Miközben lassan ért az idő, hogy gitár centrális szerepének megfogalmazása egy fesztivál szempontjából is aktuálissá váljon. Innen nézve történelmileg koncepcionális a Budapesti Nemzetközi Gitárfesztivál, amelynek a Liszt Ferenc Zeneakadémia ad otthont, így 2014 óta a fővárosban megrendezésre kerül a jelentős, nemzetközi művészeket felvonultató fesztivál, amely évről évre egyre komolyabb nemzetközi mezőnyt vonultat fel. A rangos esemény pár napja alatt a zenei élet centrális pontjába helyezi a hangszeret, ami évekkel azelőtt elképzelhetetlennek tűnt. Az Eötvös házaspár diplomáciai munkája, hogy ilyen művészek szerepelnek folyamatosan, ami a hazai gitáros élet nemzetközi elismerésének újabb fokát is jelenti.

Az 1990-es évek elejétől szerveztük az Esztergomi Gitárfesztiválokat egészen 2009-ig. 2006 óta vagyunk jelen Balatonfüreden. Itt két Guinness-rekordot is szerveztünk, mindkétszer megszereztük a világ leghosszabb koncertje címet. A második esetben több mint másfél millió kapcsolatunk volt az internetes livestreamen keresztül.

Miben különleges a decemberi programsorozat?

A budapesti fesztivál konkrét előzménye a tavalyi nagy sikerű nemzetközi gitárverseny. Ennek a folytatásaként ültünk le Vigh Andreával, a Zeneakadémia rektorával, aki azt javasolta, hogy háromévente rendezzük meg a versenyt, a köztes években pedig legyenek rövid, hétvégékre koncentráló, kiemelkedő művészekkel megrendezett fesztiválnapok. Az első ilyen fesztivált idén december 4–6. között rendezzük meg Ricardo Gallén és Costas Cotsolis mesterkurzusaival, valamint egész estés koncertjeivel. A fesztivál középpontjában Leo Brouwer Midem-díjas zeneszerző áll. Ő a klasszikus

gitár legnagyobb ma élő személyisége. Ő az, aki képviseli a kortárs kubai zenét: zeneszerző-karmester és gitárművész is egyben. A nem gitárra komponált műveiből gyakorlatilag nincsenek itthon hangzó anyagok, a koncert összes műve magyarországi ősbemutató lesz, ezért is nagyon különleges lesz a vasárnapi zárókoncert. Leo Brouwer és az Anima Musicae afrokubai ritmusok élményével ajándékozza meg a december 6-i közönséget a Zeneakadémián.

Ur Máté: *Csak egy hajszálon múltott* (Fidelio)

Nyilván most eljött a szakmai megmérettetés, az egyéb társadalmi helyzetekről szóló torzítás, itt már valóban a gitárról szól minden. A szereplők egyaránt hasonló vagy megközelítőleg hasonló helyzetekkel küzdenek, nyilván egy fejlettebb, nyugatabbra levő demokráciában más anyagi lehetőséggel rendelkeznek a szereplők, mint nálunk, és a társadalmi biztosítékok is mások. De alapvetően a kultúra szerepe, a klasszikus zene helyzete megközelítőleg hasonló problémákkal küzd. Mindezen tényezők figyelembevételével kijelenthető, hogy egy különlegesen szerencsés időszak expanziója után eljött az időszaka a megkérdőjelezhetetlen szakmai munkának. Ahogy nemzedékek adják át a stafétabotot egymásnak, jelen esetben sikerült fenntartani a hazai gitáros expanziót, nemzetközi porondra lépve, most már csak szakmai érvek alapján.

Mit mondunk majd egy-két évtized múltán? Magyarország ideális helyszín volt, ideális szereplőkkel. Az biztos, hogy Esztergom, Balatonfüred és most Budapest is végleg bekerült a nemzetközi gitáros élet fontos központjai közé.

